

РЕСТАВРАЦІЯ АРХІТЕКТУРНОЇ ТА МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ

УДК 72.035.5

М. Р. Ясінський, І. В. Жмут

АРХІТЕКТУРА РОМАНТИЧНИХ ПАЛАЦІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. (НА ПРИКЛАДІ ПАЛАЦУ СТРАХОЦЬКОГО У МОСТИСЬКАХ)

*Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра архітектури та реставрації*

© Ясінський М. Р., Жмут І. В., 2019

<https://doi.org/10.23939/sa2019.01.141>

У статті розглянуто особливості архітектури та ландшафтної композиції палацово-паркових комплексів романтичного стилю ХІХ – початку ХХ ст. Львівської області. Детально проаналізовано стан збереженості архітектурного комплексу у Мостиськах, розкрито питання його функціонування та власності.

Ключові слова: палаци, романтичний стиль, Львівська область, збереження, функція, архітектурні особливості.

Постановка проблеми

Палаци романтичного стилю, збудовані на Львівщині у ХІХ – на початку ХХ століття, містили в собі низку архітектурних та ландшафтних елементів, які створювали неповторний та гармонійний ансамбль. Сьогодні практично не залишилося об'єктів, які б повністю зберегли свій первісний вигляд. Архітектурні та ландшафтно-композиційні особливості таких ансамблів залишаються до тепер недооціненими і потребують професійної уваги. Важливо проаналізувати їхню сучасну функцію для визначення перспектив їхнього подальшого використання, реставрації та раціонального збереження.

Мета статті – оцінити стан збереженості, актуальну функцію та визначити характерні особливості садово-паркових комплексів романтичного стилю на прикладі одного палацу.

Виклад основного матеріалу

У цій роботі об'єктом дослідження та аналізу є палацово-паркові комплекси, які з'явилися у ХІХ – на початку ХХ ст. у Львівській обл. і мають схожі стильові, архітектурно-планувальні та ландшафтно-композиційні особливості. Характерною рисою таких палаців був романтичний стиль.

Французьким словом “romantisme”, іспанським “romance” чи англійським “romantic” у ХVІІІ ст. зазвичай характеризували щось дивне, фантастичне та мальовниче. У ХІХ ст. романтизм стає новим стилістичним напрямом, що прийшов на зміну класицизму. Для цього стилю насамперед було характерне звернення до образів незайманої природи з мінімальним втручанням у ландшафтне середовище. Тогочасні архітектори намагались створити ліричний простір, де панувала романтика, яка виявлялась у всіх деталях, починаючи з форм та декоративного оздоблення палацу та закінчуючи його парковим оточенням. У просторовій композиції, стилістиці

та організації ландшафтної композиції таких комплексів чітко простежується стилістика романтизму. Романтичний стиль проявляється насамперед в асиметрії планів та фасадів, шпилястих завершеннях вежочок, компактних масштабах будівель. У декорванні фасадів переважало змішування стилів із метою створення казкової та ліричної атмосфери. На території Львівської області авторам вдалося обстежити вісім палацово-паркових комплексів романтичного стилю, час будови яких вкладається в зазначені часові межі. Це такі об'єкти, як палац Скшинських у м. Журавно Жидачівського р-ну; палац Лосів у с. Лівчиці Жидачівського р-ну; палац Страхоцького у м. Мостиськах; палац Громів у с. Нижанковичах (Заболотці) Старосамбірського р-ну; палац Жевуських-Лянцкоронських у м. Роздолі Миколаївського р-ну; палац Балів в с. Тулиголове Городоцького р-ну; палац Марсів у м. Судова Вишня Мостиського р-ну; палац у с. Тартакові Сокальського р-ну. Кожен із перерахованих об'єктів історії та культури має самобутнє архітектурне та ландшафтне рішення.

Палацово-паркові комплекси романтичного стилю розташовувалися у на околицях, у і в центральних частинах населених пунктів (рис. 1). Так палаци у Журавно, Тартакові, Судовій Вишні та Роздолі знаходяться практично в центрі, а решта досліджених палаців (у Мостиськах, Лівчицях, Тулиголовах та Нижанковичах) побудовані на околицях населених пунктів.

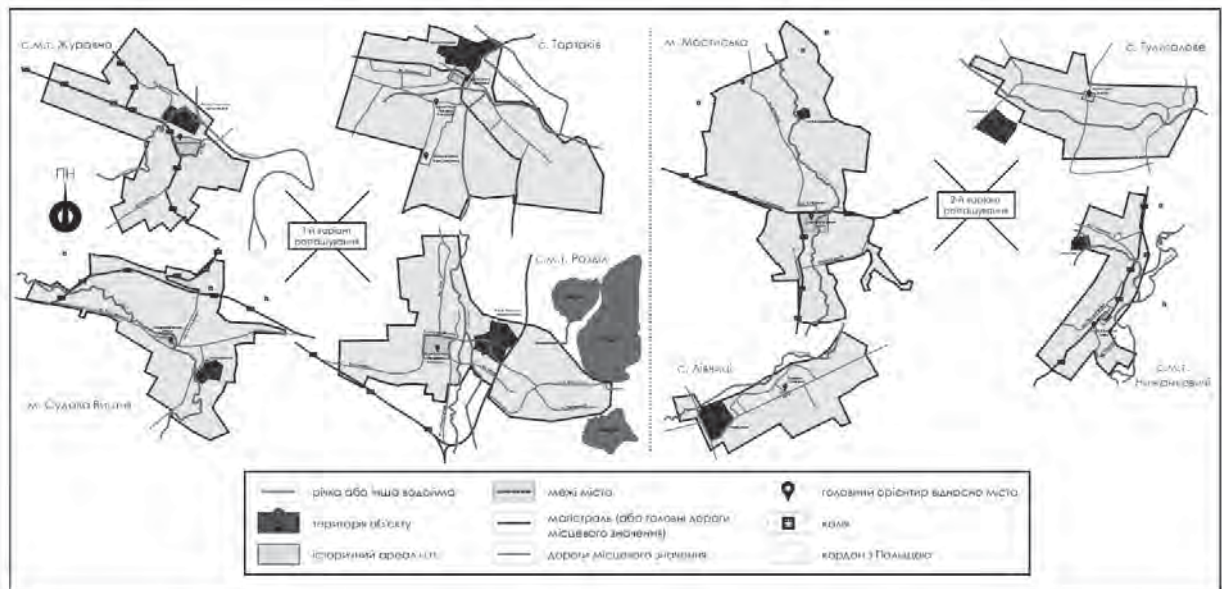

Рис. 1. Схеми розташування палацово-паркових комплексів романтичного стилю у населеному пункті

Територія кожного із зазначених палацових комплексів складається з таких функціональних зон: репрезентативної (парадний двір), господарської (господарські споруди та городи), ландшафтно-паркової (романтичні сади чи парки) (рис. 2).

На їхніх територіях знаходиться палац, допоміжні господарські споруди та водойми різного характеру тощо. Всі складові території можна укласти в типову функціонально-композиційну модель (рис. 3), що формується з таких зон: перед палацом – парадний двір, орієнтований на головний вхід на територію; праворуч чи ліворуч від палацу – господарський двір із господарськими спорудами; паркова чи садова зона зазвичай розміщувалася позаду палацу, а її композиція обов'язково розкривалася в напрямку якоїсь водойми.

Чудовим прикладом романтичного стилю в архітектурі та ландшафті є палац Страхоцького у Мостиськах (Рудники). Цей об'єкт архітектурної спадщини потребує професійної оцінки та ретельного дослідження.

Історія палацу починається у 1825 р., коли шляхтич Антоній Страхоцький за проектом архітектора Ф. Баумана розпочав його будівництво. Зведений у романтичному стилі з елементами неоготики, своєю баштою-ротондою цей палац нагадував оборонний замок. По смерті Антонія

Страхоцького маєток перейшов до графа Борковського, а згодом – до графа Холоневського. Перед Першою світовою війною власником Рудників став Ланцютський банк. Під час війни резиденція постраждала, проте була відбудована.

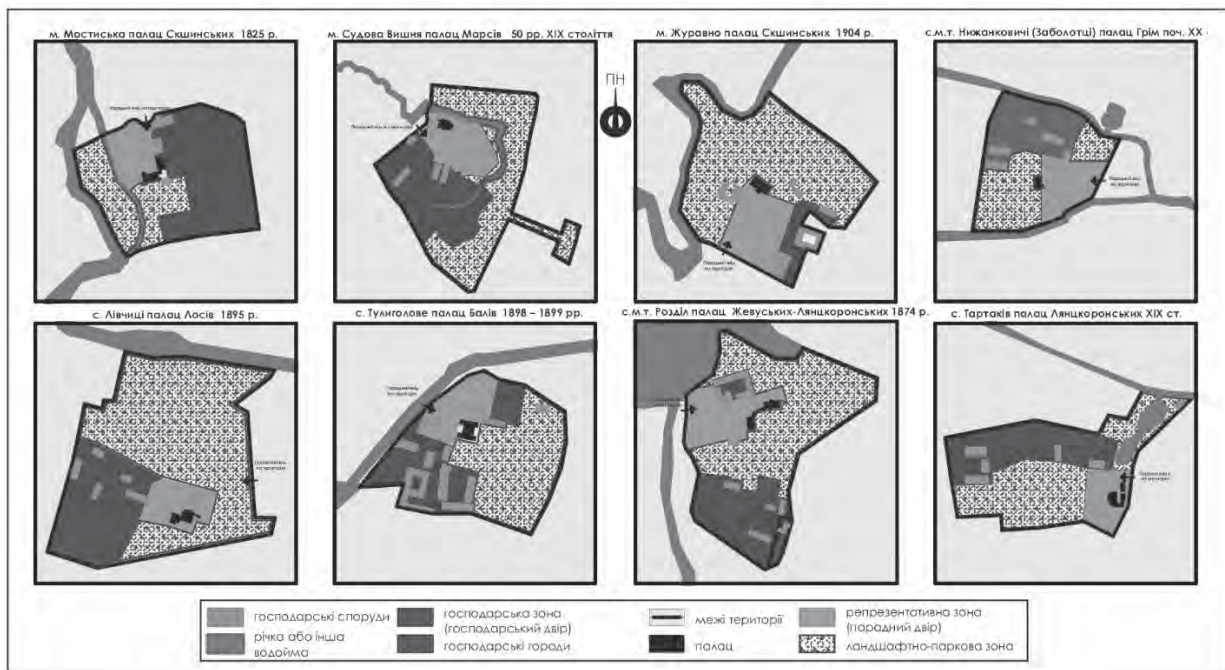

Рис. 2. Схеми функціонального зонування території палацових комплексів

Палац знаходиться в державній власності. Тепер у ньому розташовується Рудниківська школа № 4 (I–II ступенів). Сучасне функціональне використання палацу цілком виправдане та обґрунтоване з нормативних вимог.

У Мостиськах сьогодні існує чотири школи. Три з них (I–III ступенів) – знаходяться у центральній частині міста. Радіус доступності обслуговування цих шкіл становить – 2000 м (за ДБН 360-92**). Радіуси доступності цих трьох шкіл не дають змогу обслуговувати всіх мешканців міста. Відтак розташована у палаці школа обслуговує решту населення, що проживає в північній частині міста (рис. 4). Потрібно також зважати на те, що будівля палацу цілком забезпечує необхідні для школи вимоги з інсоляції, кількості класів та інших приміщень тощо.

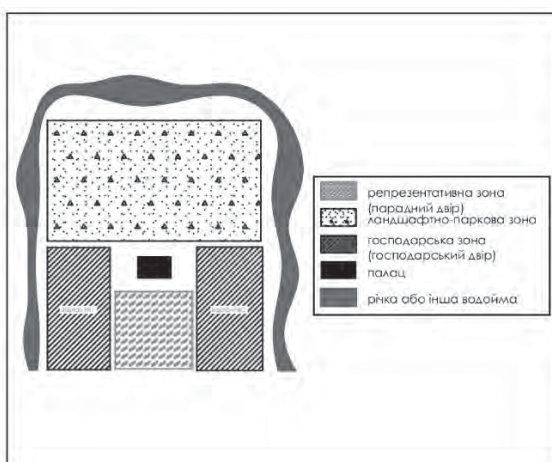

Рис. 3. Функціонально-композиційна модель зонування палацово-паркових комплексів

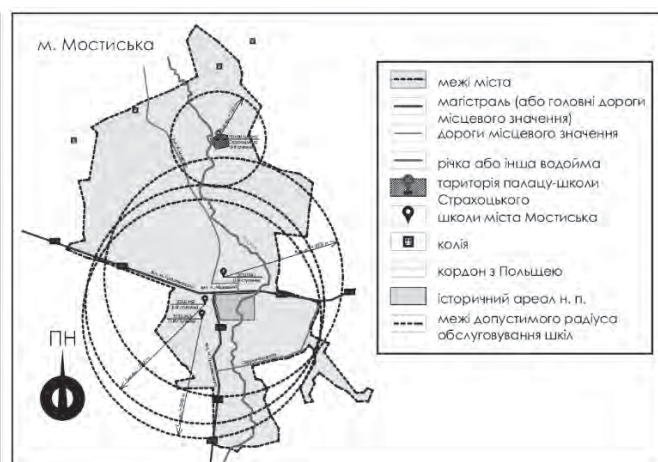

Рис. 4. Карта-схема з радіусами обслуговування шкіл м. Мостиська

Схема (рис. 5) демонструє етапи формування території палацу Страхоцького за історичними картами та кадастровим планом, який було розроблено 1852 р. Згідно із кадастровим планом, можна визначити загальний стан збереженості території та об'єктів. Репрезентативна зона палацу, у центрі якої знаходилося обгороджене зелене поле овальної форми та композиції з різних дерев і кущів, до сьогодні збереглася у первісних формах. Колишній парадний двір використано під спортмайданчик з баскетбольним полем та турніками для спортивних вправ. Перед головним входом до палацу влаштовано асфальтоване покриття. Частина господарських споруд втрачена, так само, як втрачене і західне крило самого палацу.

Рис. 5. Аналіз зміни території за історичними картами

Додаткової уваги потребує дослідження стану збереження ландшафтно-паркової зони, яку також створено у стилі романтичних садів з максимальним взоруванням на неповторні мальовничі куточки природи, яких не торкалася людська рука. Романтичний стиль змінював та перетворював природу, але, на відміну від інших стилів, він створювався за допомогою найменш “насильницьких” методів. Кожна з окремих частин такого саду відображала інший душевний стан. В їхній композиції переважали звивисті доріжки, які вели до місць усамітнення, що присвячувалися якомусь конкретному настрою чи переживанню. Для прикладу, у польському романтичному парку в Пулавах, що належав княгині Чарторийській, та парку “Аркадія” були створені вівтарі Любові, Дружби, Надії, Подяки та Спогадів. Між людиною та природою виникав сильний взаємозв’язок. На цій основі в романтичних садах з’являлися різного роду малі архітектурні форми, наприклад – альтанки та гроти, що символізують певні романтичні настрої з домінуванням “меланхолії”, яка набувала великого змістовного значення. У садах і парках для меланхолійних роздумів відводилися тіністі місця. Серед “дикого” лісу, в тіні вікових дерев, з’являлися пам’ятники померлим друзям чи родичам. Рослинність, яка переважала у таких садах, була тінистою та в’юнкою. Це могли бути і вікові дерева (сосни, ялини, дуби, каштани, платани, берези і тополі, вільха, клен, липа), і чагарники (шипшина, спірея, бузок) та багаторічники і квіти – насамперед троянди, дуже багато троянд, бажано різноманітних сортів, хаотично посаджені, більше диких і необрізаних. У планувальній території ландшафтно-паркових зон переважав змішаний тип (симетричний та, здебільшого, асиметричний). Звивисті доріжки, усамітнені місцини, стиль “острівків недоторканості”, – це також ті ознаки, які були характерними і для палацового комплексу Страхоцького і відображали його романтичний стиль.

Палац Страхоцького має чудову ландшафтну територію зі своїми особливостями. Він був (і, фактично, є) оточений романтичним парком із просторими газонами, на яких розташовувалися групи різних дерев. На частині цього саду зараз розташовані городи.

Потічок, який відділявся від річки Січної та проходив крізь цей романтичний сад, а також альтанки та містки на ньому – втрачені. Не збереглися і живописні композиції з дерев та кущів різних сортів, які можна побачити лише на гравюрах Б. Стенчинського (1852) та К. Ауера (1 пол. XIX ст.) (рис. 6–7). Втрачено сторожку та частину доріжок. В саду ще можна знайти велику кількість столітніх дерев, однак багато їх вирубано. Відтак втрачено первісні острівні композиції, що склались з різного роду рослин, чагарників, кущів та дерев, що створювало стиль недоторканої та живої природи.

Рис. 6. Гравюра Кароля Ауера, перша половина XIX ст. Палац Страхоцького

Рис. 7. Гравюра Б. З. Стенчинського, 1852 р. Палац Страхоцького

Архітектура романтичного стилю проявляється, насамперед, в асиметрії планів та фасадів, шпилястому завершенні доміант, масштабності та компактності самої будівлі, поєднанні кількох стилів між собою. У декоруванні часто використовували герби та змішування стилів. У палаці Страхоцького поєднано такі стилі як неоренесанс та неоготика. Палац складався із західного та східного крила, з'єднаних між собою вежею, які ми можемо спостерігати на гравюрі П. Піллера, виконаної на поч. XIX ст. (рис. 8).

Рис. 8. Гравюра П. Піллера, виконана на поч. XIX ст. Палац Страхоцького

Рис. 9. Сучасний вигляд палацу Страхоцького. (Фото автора 2018 р.)

Триповерхове західне крило було вище від східного і вирішене в неоготичному стилі. Його прикрашали масивні колони. Перед головним входом прилягли відпочити два леви, вирізьблені з пісковика, які нещодавно кудись зникли (минулого 2017 року вони ще знаходились на своєму місці). Стіни були позбавлені виразних архітектурних деталей.

Збереглося лише східне трискладове крило палацу. Сучасний вигляд палацу Страхоцького втратив частину своєї романтичної композиції (рис. 9), проте й у такому усіченому вигляді вирізняється в архітектурному середовищі населеного пункту. Його композицію умовно можна поділити на три блоки (рис. 10). Основну роль, як домінанта та акцент фасадної композиції, відіграє ротонда зі шпильастою вежею (блок 3). Наступною сприймається вхідна частина, що виступає на передній план (блок 2). Фоном фасадної композиції сприймається частина, яка найдалше відступає від глядача й виконує радше сполучну функцію (блок 1). Цю частину виконано у класичному стилі, небагатому на декор та оздоблення. Збережено зокрема автентичні вікна з обрамленням. Блок 2 виконано у неоготичному стилі, він багатий на декоровані елементи. Тут присутні стрілчасті арки та колони. Збережені автентичні віконні заповнення, рідкісні за своїм виконанням і стилем. Даховий карниз також оздоблений готичними елементами. Блок 3 (Ротонда) оздоблено в неоренесансному стилі. Автентичні вікна та двері не збереглися, дверні отвори закладено цеглою. Автентичне завершення ротонди також було втрачене та змінене на нове.

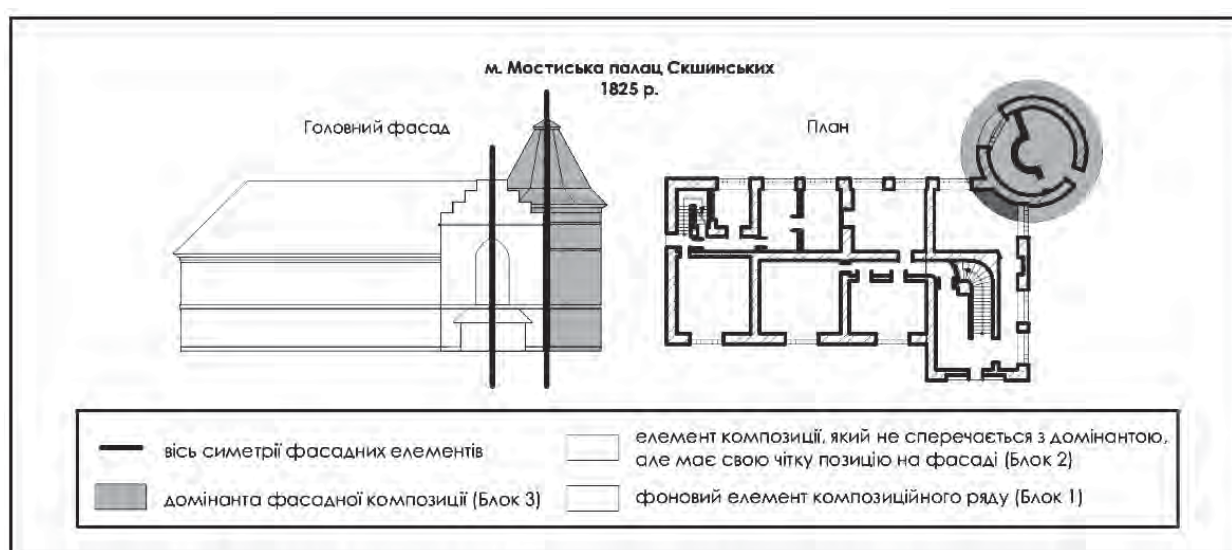

Рис. 9. Композиційна модель сприйняття головного фасаду палацу Страхоцького

Висновки

Збереження та відновлення пам'яток архітектури – це вияв пам'яті та поваги до історико-культурної спадщини свого народу. Палаці романтичного стилю, що створювалися у вигляді невеликих замків, притягають увагу своєю живописною архітектурною композицією. Як архітектурні домінанти, що виділяються в рядовому міському середовищі, вони потребують особливої уваги пам'яткоохоронців та ретельних історико-архітектурних досліджень.

У дослідженні продемонстровано стан збереження та особливості сучасного використання одного з таких об'єктів – палацу Страхоцького у Мостиськах (Рудники). Потрібно зберегти цей стиль в архітектурі та ландшафті. Особливістю романтичних палаців є їхні парки. Території таких об'єктів придатні для організації громадських парків та садів, що дасть змогу включити їх у культурне середовище населених пунктів та створить можливість для споглядання архітектурної пам'ятки. Залежно від стану збереженості палацу, потрібно вживати різні методи реставрації та відновлення. Об'єкти такого типу також привабливі з погляду залучення інвесторів. Вони невеликі за своїми масштабами і викликають захоплення цікавою композицією та різноманітністю малих архітектурних форм. Отож, на прикладі одного палацу в статті продемонстровано особливість романтичного стилю в архітектурі та ландшафті.

Бібліографія

Лукомська З. В., Лукомська Г. В., 2011, Особливості пристосування цінних історичних палацових комплексів (на прикладі палацу Потоцьких XVII–XVIII ст. у Івано-Франківську). *Архітектурний вісник КНУБА*, 3, с. 45–46.

Лесик, А. В., 1987. *Охрана и рациональное использование памятников архитектуры*. Львов.

Бойко, О. Г., Погранична, І. І., 2015. Палацово-паркові ансамблі Якуба Кубицького на Волині. Архітектурні особливості, пропозиції до реставрації. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: *Архітектура : збірник наукових праць*, 816. с. 177–185.

Лихачов, Д. С., 1982. *Поэзия садов: До семантики садово-паркового стилю*. [online] Доступно: <<http://proroslini.ru/sadivnictvo/sadovo-parkove-mistectvo>> [Дата звернення 1 Жовтня 2018].

Бевз, М., 2014., Проблеми дослідження, збереження і реставрації об’єктів культурної спадщини. *Збірник наукових праць кафедри Реставрації і реконструкції архітектурних комплексів*. Львів: Растр-7.

Мещеряков, В. В., 2015. *Сучасні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання зі збереження та популяризації історико-культурної спадщини та пам’яток архітектури*. [online] Доступно: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=890> [Дата звернення 1 Жовтня 2018].

Петришин, Г. П., 2006. *Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження.: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за напрямом “Архітектура”*. Львів: Видавництво Національного ун-ту “Львівська політехніка”.

Військово-політичні карти Галичини, 2018. Доступно: <<https://mapire.eu>> [Дата звернення 1 Жовтня 2018].

Державний комітет України у справах містобудування і архітектури, 1992. *Державні будівельні норми 360-92. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень*. Київ: Держком-містобудування.

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2018. *Державні будівельні норми В.2.2-3:2018. Будинки і споруди. Заклади освіти*. Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

References

Lukoms'ka Z. V., Lukoms'ka H. V., 2011, Особливості пристосування цінних історичних палацових комплексів (на прикладі палацу Потоцьких XVII–XVIII ст. у Івано-Франківську). *Arkhitekturnyy visnyk KNUBA*, 3, s. 45–46.

Lesyk, A. V., 1987. *Protection and rational use of architectural monuments*. L'viv.

Boyko, O. H., Pohranychna, I. I., 2015 Palace and park ensembles of Yakub Kubitsky in Volyn. Architectural features, suggestions for restoration. *Visnyk Natsional'noho universytetu “L'vivs'ka politekhnikha”*. Seriya: *Arkhitektura : zbirnyk naukovykh prats'*, 816. s.177–185.

Lykhachov, D. S., 1982. *Poetry of gardens: To the semantics of garden-park style*. [online] Dostupno: <<http://proroslini.ru/sadivnictvo/sadovo-parkove-mistectvo>> [Data zvernennya 1 Zhovtnya 2018].

Bevz, M., 2014., Problems of research, preservation and restoration of objects of cultural heritage. *Zbirnyk naukovykh prats' kafedry Restavratsiyi i rekonstruktsiyi arkhitekturnykh kompleksiv*. L'viv: Rastr-7.

Meshcheryakov, V. V., 2015. *Modern approaches to improving the mechanisms of state regulation for the preservation and popularization of historical and cultural heritage and architectural monuments*. [online] Dostupno: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=890> [Data zvernennya 1 Zhovtnya 2018].

Petryshyn, H. P., 2006. *Historical architectural and urban complexes: scientific methods of research: a textbook for students of higher educational establishments studying in the direction of “Architecture”*. L'viv: Vydavnytstvo Natsional'noho un-tu “L'vivs'ka politekhnikha”.

Viys'kovo-politychni karty Halychyny, 2018. Dostupno: <<https://mapire.eu>> [Data zvernennya 1 Zhovtnya 2018].

Derzhavnyy Komitet Ukrayiny u spravakh mistobuduvannya i arkhitektury, 1992. *Derzhavni budivel'ni normy 360-92. Mistobuduvannya. Planuvannya i zabudova mis'kykh i sil's'kykh poselen'.* Kyiv: Derzhkommistobuduvannya.

Ministerstvo rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrayiny, 2018. *Derzhavni budivel'ni normy V.2.2-3:2018. Budynky i sporudy. Zaklady osvity.* Kyiv: Ministerstvo rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrayiny.

**ARCHITECTURE OF ROMANTIC PALACES OF THE LVIV REGION
XIX – BEGINNING OF XX CENT.
(FOR EXAMPLE THE PALACE OF STRAHOCKI IN MOSTYSKA)**

© *Yasinskyi M., Zhmut I., 2019*

The palaces of the romantic style, built in the Lviv region in the XIX – early twentieth century, included a number of architectural and landscape elements that created a unique and harmonious ensemble. Today, practically there are no objects that completely preserved their original appearance. Architectural and landscape-compositional features of such ensembles remain undervalued and require professional attention. It is important to analyze their current function to determine the prospects for their further use, restoration and rational conservation.

The purpose of the article is to evaluate the state of preservation, the actual function and to determine the characteristic features of garden-park complexes of romantic style on the example of one palace.

The object of research and analysis, in this work, are palace and park complexes, which appeared in the XIX – early XX centuries in the Lviv region, and have similar stylistic, architectural-planning and landscape-compositional features.

A characteristic feature of such palaces was a romantic style. The contemporary architects tried to create a lyrical space where romanticism, which was manifested in all its details, ranging from the forms and decorative decoration of the palace to its park environment, reigned. The romantic style is manifested primarily in the asymmetry of planes and facades. The mixing of styles prevailed in decorating the facades to create a fabulous and lyrical atmosphere.

Preservation and restoration of architectural monuments is a manifestation of memory and respect for the historical and cultural heritage. Palaces of romantic style, created in the form of small castles, draw attention to its picturesque architectural composition. As architectural dominant in a typical urban environment, they require special attention and careful historical and architectural research.

The study demonstrates the state of preservation and features of the modern use of one of such objects – the palace Strahocki in Mostyska (Rudnyky). The history of the palace begins in 1825, when the nobleman Anthony Strahocki, under the project of architect F. Bauman, began his construction. It is necessary to preserve this style in architecture and landscape. The peculiarity of romantic palaces is their parks. Territories of such facilities are suitable for the organization of public parks and gardens, which will enable them to include the cultural environment of settlements, and will create an opportunity to contemplate an architectural monument.

Depending on the state of preservation of the palace, different methods of restoration and restoration should be used. Objects of this type are also attractive in terms of attracting investors. They are small in scope, aesthetically appealing and interesting composition and a variety of small architectural forms. So, in the example of one palace, the article features a romantic style in architecture and landscape.

Key words: palaces, romantic style, Lviv region, preservation, function, architectural features.